

- im. V. Vernadskoho. — Institute of Manuscripts of National Library of Ukraine named after V. Vernadsky. Kyiv. (In Ukrainian).
37. DEMUZ, I. (2014) Spivpratsya P. Ya. Stebnyts'koho z rodynoyu Hrinchenkiv u knyhovydavnychiy haluzi (pochatok XX st.) — P. Ya. Stebnytsky's cooperation with the Grinchenkos in book publishing (the beginning of the XXth century). *aukovi zapysky z ukrayins'koyi istoriyi: Zbirnyk naukovykh statey — Scientific notes on Ukrainian history: Collected articles*. Pereyaslav-Khmel'nyts'kyu. 35. p. 39–53. (In Ukrainian).

Надійшла до редакції 26 жовтня 2015 р.

УДК 929Кучма:32-057«1990/1992»

А. П. Ільченко

ПОЧАТОК ПОЛІТИЧНОЇ КАР'ЄРИ Л. Д. КУЧМИ

Одеський національний політехнічний університет,
пр-т Шевченка, 1, м. Одеса, 65044, Україна

Ільченко Анастасія Петрівна, аспірантка кафедри історії та етнології України, e-mail: Anastacia310391@mail.ru

АННОТАЦІЯ

В статті, на основі біографічних відомостей, показано основні моменти у ранній політичній кар'єрі Л. Д. Кучми, перші кроки у діяльності майбутнього президента в якості новообраного народного депутата України, його боротьбу разом з однодумцями за отримання економічного і політичного суверенітету країни, а згодом і незалежності, а також побудову демократичної, правової українського держави. В статті йде мова про початок політичної діяльності Л. Кучми, людини, яка була далекою від політики, але пройшла шлях від комсомольця та секретаря парткому до входження на посаду прем'єр-міністра України. Показано ідеї та причини, які спонукали Л. Д. Кучму до входження у сферу політики. Аналізуються основні етапи життя колишнього президента, його досягнення у сфері як професійній, так і політичній, а також поданий аналіз формування політичних ідей і переконань Л. Д. Кучми, які на думку науковців, є досить суперечливими. Окремо висвітлені ініціативи президента щодо статусу країни після розпаду СРСР, його думки про майбутнє України, а також дії президента як одного з учасників державотворення і подій, які стали дуже важливими в українській історії.

Ключові слова: Л. Д. Кучма; політика; суверенізація; незалежність.

© Ільченко А. П., 2015

А. П. Ільченко

НАЧАЛО ПОЛИТИЧЕСКОЙ КАРЬЕРЫ Л. Д. КУЧМЫ

Одесский национальный политехнический университет,
пр-т Шевченко, 1, г. Одесса, 65044, Украина

Ільченко Анастасія Петрівна, аспірантка кафедри історії та етнології України, e-mail: Anastacia310391@mail.ru

АННОТАЦИЯ

В статье показаны причины вхождения Л. Д. Кучмы в политику, первые шаги в деятельности будущего президента в качестве новоизбранного народного депутата Украины, его борьбу вместе с единомышленниками за получение экономического и политического суверенитета страны, а впоследствии и независимости, а также за построение демократического, правового украинского государства. В статье идет речь о начале политической деятельности Л. Кучмы, человека, который будучи далеким от политики, прошел путь от комсомольца и секретаря парткома до вхождения на должность премьер-министра Украины. Показаны идеи и причины, которые побудили Л. Д. Кучму войти в сферу политики. Анализируются основные этапы жизни бывшего президента, его достижения в сфере как профессиональной, так и политической, а также представлен анализ формирования политических идей и убеждений Л. Д. Кучмы, которые, по мнению ученых, достаточно противоречивы. Отдельно освещены инициативы президента относительно статуса страны после распада СССР, его мысли о будущем Украины, а также действия президента как одного из участников событий, которые стали очень важными в украинской истории.

Ключевые слова: Л. Д. Кучма; политика; суверенитет; независимость.

A. P. Ilchenko

THE BEGINNING OF THE POLITICAL CAREER OF LEONID KUCHMA

Odessa National Polytechnic University,
1, Shevchenko avenue, Odessa, 65082, Ukraine

Ilchenko Anastasia Petrivna, postgraduate student of Department of History and ethnography of Ukraine, e-mail: Anastacia310391@mail.ru

ABSTRACT

The article considers the reasons for entering Leonid Kuchma into politics, the first steps in the work of the future president, as the newly elected People's Deputy of Ukraine, his fight in collaboration with like-minded people for getting economic and political sovereignty of the country, and gaining independence afterwards, and also for the construction of a democratic legal Ukrainian state. The article deals with the beginning of the political activity of a person far from politics, who promoted from the Komsomol member and Party Committee Secretary to the Prime Minister of Ukraine. It was attempted to analyze the main stages of the former president life, his professional and political achievements. Besides, the analysis of the formation of L. Kuchma political ideas and beliefs, which, according to the scientists, were rather contradictory, was performed. Separately, the President initiatives on the status of the country after the collapse of the USSR, his thoughts about the future of Ukraine and the President acts, as one of the participants of the events, which have become very important for the history of Ukraine, were highlighted.

Key words: *Leonid Kuchma; politics; sovereignty; independence.*

Леонід Кучма, на відміну від Леоніда Кравчука, не пройшов школу професійних партійних працівників вищого рангу, котрі звикли до різноманітних офіційних церемоній. На відміну від своїх закордонних колег, не готувався до найвищої державної посади роками, просуваючись вгору сходинка за сходинкою, крапля за краплею набираючись досвіду в найрізноманітніших сферах політики, в тому числі й умінні триматися і спілкуватися привселюдно. Якщо критично глянути на цей аспект його іміджу, то, на думку українського журналіста Юрія Луканова, тут він явно програє панові Кравчуку. Отож, за цими ознаками він мав би програти вибори, але сталося навпаки [3, с. 9].

Питання входження Л. Д. Кучми у велику політику, як людини, яка довгий час свого життя не мала майже нічого спіль-

ного з політичними процесами в країні, з'ясування причин та цілей майбутнього президента займатися державними справами, перші кроки його політичної діяльності певною мірою розглядалися в працях деяких істориків і самого Л. Д. Кучми, особливо в книгах «Україна — не Росія», «Про найголовніше», а також в монографіях передусім біографічного характеру Ю. Луканова [3], Г. Коржа [5], К. Бондаренка [6].

Леонід Данилович Кучма народився в селі Чайкіно Чернігівської області 9 серпня 1938 р.. Батько загинув на фронті, мати працювала у колгоспі. Старший брат та сестра працювали у шахтах. Ще з дитинства Л. Д. Кучма мав здібності до точних наук. Він вступив до Дніпропетровського державного університету за спеціальністю інженер-механік. Скрутне матеріальне становище стимулювало майбутнього президента, як сам згадує Леонід Кучма, до наполегливого навчання і отримання підвищеної стипендії, немалої на той час. На першому курсі вона складала 450 руб., на другому — 500, а на третьому, четвертому і п'ятому — 600 руб. [1, с. 391]. Крім того, Л. Д. Кучма активно займався суспільною діяльністю: в свій час двічі побував на циліні та отримав за це медаль.

Після університету Леоніда Кучму розподілили на знаменитий дніпропетровський «Піденний машинобудівний завод» (далі — «Южмаш»), найбільше у світі підприємство по випуску ракет. Як зазначає Г. Корж, Л. Д. Кучма підходив для роботи на «Южмаші» по всім параметрам — у нього було «правильне» походження, відмінні оцінки і комсомольська біографія [5, с. 102]. Його кмітливості відразу помітили. З 1960 по 1975 р. Леонід Кучма працює інженером, потім старшим інженером. Згодом його переводять до ракетно-космічного конструкторського бюро «Южное», і в 1981 р. він стає помічником головного конструктора. У 28 років Леонід Данилович стає технічним керівником випробувань на космодромі «Байконур».

Після візиту М. Горбачова на завод, несподівано був знятий з посади генерального директора Олександр Макаров. Замість нього на цю посаду обраний Леонід Данилович Кучма, що перебував на ній з 1986 по 1992 р. Можливою причиною призначення Л. Д. Кучми, за однією з версій, стала чистка старих партійних кадрів [5, с. 103]. В часи значних державних замовлень, і в часи перебудови традиційних важелів керування

економікою у середини 80-х, «Южное» не тільки продовжувало успішно випускати новітню ракетно-космічну техніку, але й активно брало участь у конверсії виробництва. Свою Державну і найвищу в СРСР Ленінську премію Леонід Кучма отримав саме за розробку ракет. Його також висували на здобуття звання найвищої трудової відзнаки того часу — звання Героя Соціалістичної Праці. Але не дали. В уже згадуваному інтерв'ю для «Демократичної України» Леонід Кучма так пояснив це: «Я був для міністерства, для центру вельми незручною людиною. У 1986 році мене призначили генеральним директором. І впродовж усіх наступних років знімали з роботи...» [3, с. 12]. 1993 року Леонід Кучма став ще й лауреатом Державної премії України за виробництво на своєму підприємстві такої мирної продукції, як тролейбуси.

Що стосується політичної кар'єри Леоніда Кучми, то на заводі він спочатку очолив комсомольську організацію, а з 1975 по 1982 р. був секретарем парткому Виробничого об'єднання «Південний машинобудівний завод». У 1981 році Леонід Данилович став секретарем партійної організації конструкторського бюро. «Южмашу». А в 1990 році був обраний народним депутатом України.

На цьому кар'єра Л. Д. Кучми тільки розпочиналась. Як видно з біографії Д. Д. Кучми, довгий час свого життя він перебував на різних посадах, але тільки з 1990 року вирішив піти у політику. Як він сам зазначав, на те було три причини.

По-перше, час був такий, що стояти осторонь політики було вже неможливо, перебудова, розрядка, перегляд оборонних концепцій — все це різко змінювало усталені норми існування, конверсія була вже питанням великої політики, і не влазячи в неї, був ризик, що хтось буде вирішувати долю українського народу за нас.

По-друге демократизація диктувала зовсім нові принципи діяльності будь-якого нормального керівника, усі в країні були настільки захоплені боротьбою з бюрократами і партократами, що було безглуздо розраховувати на авторитет і розуміння у народному середовищі, не пройшовши на якомусь рівні процедуру прямих демократичних виборів, не діставши «кредит довіри». І, нарешті, ще однією причиною, була можливість займатися політикою на непрофесійній основі, не залишаючи за-

вод: народні депутати України, обрані у 1990 році, ще мали право працювати в іншому місці. Зрозуміло, що Л. Д. Кучма хотів цим правом скористатися [2, с. 156].

Новообраний народний депутат України Л. Д. Кучма дуже пишався тим, що взяв участь у боротьбі за депутатський мандат вперше обраною демократичним шляхом Верховної Ради і переміг у цій боротьбі. Він сподівався, що у парламенті зможе принести максимум користі своєму заводу і своїй галузі, людям, які йому довірилися [3, с. 81].

Отже, з 1990 до 1992 року Леонід Данилович перебував на посаді народного депутата України (XII скликання), також був членом Комісії з питань оборони і державної безпеки [1, с. 219].

Яких переконань дотримувався Л. Д. Кучма до того, як вийшов на політичну арену? У ЗМІ та наукових працях часто вказується на суперечність у поглядах Леоніда Кучми стосовно ідеї державної незалежності України, що, напевно, притаманні на той час більшій частині української інтелігенції. Юрій Луканов приходить у праці про другого президента України до «своєрідного відкриття»: Леонід Кучма виступав за незалежність України раніше від Руху і трохи пізніше від Української Гельсінської Спілки, яка складалася переважно з дисидентів... А заявив він про це на... лютневому пленумі 1990 року ЦК Компартії України. Опинився він там як директор «Південмашу». Однак автор зазначає, що не збирається перебільшувати і робити з Леоніда Кучми такого собі дисидента, наводячи приклад, що у 1990 р. кандидат в депутати Верховної Ради Л. Д. Кучма не схвалював ідею виходу України з СРСР, тобто висловлював протилежну точку зору.

А історик Г. Корж навпаки вказує, що в березні 1990 року, виступаючи на пленумі ЦК КПУ, Л. Д. Кучма висловився про те, щоб нова Верховна Рада, не відкладаючи, прийняла закон про повний економічний і політичний суверенітет України як держави. Таку точку зору розділяли досить багато виступаючих, яких прозвали тоді «суверен-комуністами». Півтора роки між виборами до Верховної Ради УРСР і великим днем 24 серпня 1991 року були для Л. Д. Кучми тривожними і виснажливими. Спочатку виявлялося ймовірним, що буде підписаний новий Союзний договір, і він перетворить СРСР у конфедерацію, у новий союз в надії на відновлення тих зв'язків,

що гарантують життєдіяльність республік. Єдина енергетична система була в той час політичним фактором першої величини [5, с. 19–20]. В «оновленому союзі» українців могла утримати і звичка більшості простих людей до життя під спільним з Росією державним дахом. Багато хто вважав, що процес визрівання незалежності вимагатиме багатьох років, але сталося все інакше, вже в кінці 1990 року у Москві пропало бажання зберігати єдність виробничих комплексів і коопераційних зв'язків України і Росії [4]. Було звичним думати, що російська сторона робила все, щоб СРСР не розпався, але колишній прем'єр СРСР Павлов, згадуючи 1990 і 1991 роки, стверджував, що найбільш активним і послідовним тараном сепаратизму виступав російський уряд на чолі з І. Сілаєвим [5, с. 287].

В останні місяці перед здобуттям незалежності Л. Д. Кучма, як пише К. Бондаренко, вже не мав сумніву, що Україна нарешті здобуде свою свободу. Було очевидно, що активна і свідома частина українського суспільства не погодиться на менше, що буде соромити байдужих за відсутність національної свідомості і неухильно розширювати число своїх прихильників [6, с. 262]. Як зазначав Леонід Данилович, неможливо було уявити, що 50-мільйонний народ України міг не побачити свого найбільшого історичного шансу і не скористатися ним. Звичайно, він скористався і переміг [7]. Інший дослідник Микола Томенко зазначає, що не варто перебільшувати роль Л. Д. Кучми у державотворчому процесі: за версією книги «Україна — не Росія», Леонід Данилович був одним з ініціаторів створення самостійної держави, хоча він, будучи народним депутатом України, не голосував за Декларацію про державний суверенітет 16 серпня 1990 р. [8].

Але все ж таки безперечним є факт, що Л. Д. Кучма взяв участь в державотворчому процесі, оскільки одразу після проголошення незалежності України, 3 вересня 1991 року була написана заява ініціативної групи «Демократичні реформи України». Під цією заявою підпис Л. Д. Кучми стоїть поруч з підписами таких політиків, як Іван Плющ, Ігор Юхновський, Володимир Гриньов, Олександр Ємець, Юрій Костенко та ін. В заяві проголошувалося прагнення побудови «шляхом реформ незалежної, демократичної, правової української держави з ефективною ринковою економікою і соціальною захищеністю

громадян». У цьому документі, зокрема, було сказано: «Ми закликаємо об'єднатися тих, хто визнає рівноправність людей, незалежно від їх вірувань, партійної, соціальної, національної та іншої приналежності, хто намагається бути терпимим до інших думок, почуттів і віри, хто прагне до утвердження у нашому житті принципів свободи, справедливості та гуманізму, хто готовий докласти конструктивних зусиль до духовного, політичного, соціально-економічного та екологічного відродження України. Але ми не будемо об'єднуватися з тими, хто виступає за збереження радянської моделі соціалізму або за право панування держави в економіці, хто вважає, що права класу або партії вищі за права людини, або що заради побудови справедливого суспільства можна встановлювати диктатуру, хто віддає перевагу класовим чи партійним інтересам над загальнолюдськими, хто не визнавав права українського народу на національний розвиток і організовував його русифікацію, паплюжив культуру України, зневажав її мову і звичаї» [6, с. 312–313].

Отже Л. Д. Кучма усвідомив, що він не залишиться осторонь усіх проблем, які з'явилися в країні напередодні здобуття незалежності. Саме так і розгорнулася його політична діяльність, коли інженер-ракетник був обраний народним депутатом України, людина, яка не мала відношення до політики, поступово, починаючи з комсомольської організації, поринула у вир політичних подій і особливо тих, які відбувалися на той час напередодні та після розпаду Радянського Союзу та безпосередньо взяла участь у цих подіях, які стали ключовими в історії української державності. Активно виступаючи за незалежницький шлях країни, за її повний суверенітет, президент не мав сумнівів, що Україна досягне своїх прагнень, і був правий.

Література та джерела

1. Кучма Л. Украина — не Россия / Леонид Кучма. — М.: Время, 2004. — 550 с.
2. Кучма Л. Про найголовніше / Леонід Кучма. — К.: Книга, 1999. — 351 с.
3. Луканов Ю. Третій президент: Політичний портрет Леоніда Кучми / Юрій Луканов. — К.: Такі справи, 1996. — 154 с.
4. Каревин А. Леонид Кучма: путь наверх [Электронный ресурс] / Александр Каверин. — Режим доступа: <http://politica-ua.com/leonid-kuchma-put-naverx/>. — Дата обращения: 12.06.15.

5. Корж Г. П. Настоящая биография второго президента Украины / Г. П. Корж. — Х.: Фолио, 2005. — 413 с.
6. Бондаренко К. Портрет на фоне эпохи / К. Бондаренко. — Х.: Фолио, 2007. — 635 с.
7. Україна: історія великого народу. Кучма Леонід Данилович [Електронний ресурс] // Україна: Хронологія розвитку. Новітня історія. 1917–2010 рр.: енциклопедичне видання: у 6 томах. — К.: КРІОН, 2011. — Т. 6. — Режим доступу: <http://litopys.com.ua/encyclopedia/utverdzhennya-nezalezhno-ukra-ni/leon-d-danilovich-kuchma/>. — Дата звернення: 12.06.15.
8. Томенко Н. Ошибка Леонида Кучмы, или Тайна авторства книги «Украина — не Россия» [Электронный ресурс] / Николай Томенко // Зеркало недели. Украина. — 2003. — 23 нояб. — Режим доступа: http://gazeta.zn.ua/CULTURE/sshibka_leonida_kuchmy_ili_tayna_avtorstva_knigi_ukraina_ne_rossiya.html. — Дата обра- щения: 12.06.15.

REFERENCES

1. KUCHMA, LEONID. (2004) *Ukraine — ne Rossija — Ukraine is not Russia*. Moscow: Vremja. (In Russian).
2. KUCHMA, LEONID. (1999) *Pro nasholovnishe — About the most important*. Kyiv: Knyha. (In Ukrainian).
3. LUKANOV, Yu. (1996) *Tretiy prezident : Politychnyy portret Leonida Kuchmy — The third president: the political portrait of Leonid Kuchma*. Kyiv: Taki spravy. (In Ukrainian).
4. KAREVIN, A. (2013) *Leonid Kuchma: put' naverh — Leonid Kuchma: The way to the Top*. Politica-Ua.com [Online] 9th August. Available from: <http://politica-ua.com/leonid-kuchma-put-naverh/>. [Accessed 12 June 2015]. (In Russian).
5. KORZH, G. P. (2005) *Nastojashhaja biografija vtorogo prezidenta Ukrainy — Real biography of the second president of Ukraine*. Har'kov: Folio. (In Russian).
6. BONDARENKO, K. (2007) *Portret na fone jepohi — Portrait is on a background of the epoch*. Har'kov: Folio. (In Russian).
7. ANON (2011) Kuchma Leonid Danylovych. In: Smolij, B. A. & Kul'chyts'kyj, S. V. (eds) *Ukrayina: Khronolohiya rozvytku. Novitnya istoriya. 1917–2010 roky. Entsyklopedychne vydannya u 6 tomakh — Ukraine: chronology of development. History of modern period. 1917–2010 years. Encyclopedias in 6 volumes*. [Online] Vol. 6. Kyiv: KRION. Available from: <http://litopys.com.ua/encyclopedia/utverdzhennya-nezalezhno-ukra-ni/leon-d-danilovich-kuchma>. [Accessed: 12 June 2015]. (In Ukrainian)
8. TOMENKO, N. (2003) *Sshibka Leonida Kuchmy, ili tajna avtorstva knigi «Ukraina — ne Rossija» — Collision Leonid Kuchma, and the mystery of the authorship of the book «Ukraine — not Russia» «Zerkalo nedeli. Ukraina — «Mirror of the week. Ukraine»* [Online]

21 November. Available from: http://gazeta.zn.ua/CULTURE/sshibka_leonida_kuchmy_ili_tayna_avtorstva_knigi_ukraina_ne_rossiya.html. [Accessed 12 June 2015]. (In Russian).

Надійшла до редакції 15 жовтня 2015 р.

УДК 929Ющенко:32(477)«2001»

Л. А. Комнат

СТВОРЕННЯ ВІКТОРОМ ЮЩЕНКОМ ПОЛІТИЧНОГО БЛОКУ «НАША УКРАЇНА»

Одеський національний політехнічний університет,
пр-т Шевченка, 1, м. Одеса, 65044, Україна

Комнат Лілія Андріївна, аспірантка кафедри історії та етнографії
України, e-mail: komnat@ukr.net

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається процес формування особистості Віктора Ющенка як нового провідного політика-реформатора, який з'явився на політичній арені в Україні на початку ХХІ століття. Саме в той період з'явилася необхідність в новому, сильному та рішучому лідері, який мав би не тільки впроваджувати в життя нові, дієві реформи, але й мав також своїми вчинками ілюструвати рішучість президента проводити реформи в країні. Саме таку роль і належало зіграти новообраному прем'єр-міністру Віктору Андрійовичу Ющенку. В складних умовах тиску з боку олігархічних кіл формується абсолютно нова опозиція. Створення нового опозиційного блоку «Наша Україна» слугувало виникненню у владі нового кола політиків, які протистояли тодішній олігархічній верхівці влади та прагнули змін та перетворень в Україні. Ідея створення блоку у В. Ющенко виникла в 2001 році, а вже 15 лютого 2002 року блок був офіційно створений та почав свою діяльність.

Ключові слова: В. Ющенко; блок «Наша Україна»; реформування політичної влади.